

CHRONIQUE - KRONIJK

4. DOCTORALE PROEFSCHRIFTEN

A. MOMMEN, *Het Belgisch Socialisme. Ontstaan, ontwikkeling en betekenis van het reformisme in de Belgische arbeidersbeweging (1880-1914)*, V.U.B., 1975-1976, promotor : M. Liebman.

Dit proefschrift behandelt de problematiek van de ontwikkeling en de consolidatie van het reformisme in de Belgische socialistische beweging. De officiële partijgeschiedenissen ontkennen over het algemeen niet de reformistische actie van de Belgische Werkliedenpartij (B.W.P.), maar gewagen wel van een "heroïsche periode" in het Belgisch socialisme. Is deze heroiek alleen een mythe of verhult ze de strijd die de toenmalige partijleiders hebben moeten voeren om hun reformistische praktijk, hun conceptie van de politieke en sociale actie van de arbeidersklasse, ingang te doen vinden bij de massa ?

Hierbij komen we dan aan de centrale problematiek : hoe kon het reformisme zich consolideren in de Belgische arbeidersbeweging, ondanks de soms zeer scherpe interne conflicten in de B.W.P., en hoe konden de reformistische leiders uit Brussel en Gent de commandoposten stevig bezet houden ? Behendigheid en tactisch inzicht verklaren dan niet alles.

K. Marx stelde wel dat de arbeidersklasse objectief gezien de enige revolutionaire klasse was na de voltooiing van de burgerlijke revolutie, doch in concreto diende deze arbeidersklasse ook de revolutie te realiseren. In België, zoals in de andere Westeuropese landen, is tot op vandaag de door Marx verwachte revolutie nog niet uitgelopen. Welke factoren verhinderden dan die revolutie ?

Lenin en velen na hem beklemtoonden de rol die het reformisme speelde in het verhinderen van de revolutie en wezen op de nefaste rol die de sociaal-democratische leiders speelden. Het reformisme, aldus Lenin, kon zich doorzetten, doordat de imperialistische bourgeoisie lagen van de arbeidersklasse "corrumpeerde" met de kruimels van de super-winsten uit de koloniën en door het verlenen van betrekkingen aan leden van de arbeidersbeweging zelf. Deze reformistische arbeidersbeweging corrumpeerde dan zelf door het opkomen van een nieuwe laag, nl. de arbeidersbureaucratie.

Deze verklaringen hebben misschien wel een polemische en politiek-praktische waarde, maar zijn geen afdoende bewijsstukken voor het reformisme in de Belgische arbeidersbeweging. Allerhande complexe factoren determineerden de fysionomie van het Belgisch reformisme en van de B.W.P.

1. Het gewicht van de electorale dynamiek bepaalde in grote mate het ageren van de groepen en militanten die in 1885 de B.W.P. hielpen oprichten en tot bloei brachten. Van het veroveren van het algemeen stemrecht werd veel, zoniet alles, verwacht. In deze fase mislukten de revolutionaire militanten die zich rond E. Chauvière te Brussel gegroepeerd hadden om de leiding van de Waalse mijnwerkersmassa te veroveren. De progressistische kiesrechtagitatie in de jaren 1881-1884 gaf de ultieme stoot aan de oprichting van een reformistische B.W.P.
2. Behalve de dynamiek van de beweging voor het algemeen stemrecht, drukte de burgerlijke ideologie, vertegenwoordigd in de vrijdenkerij, haar stempel op de B.W.P. Het Belgisch socialisme wilde in de eerste plaats de maatschappij vermenschelijken en geloofde in feite nooit aan de mogelijkheid van een gewelddadige machtsovername. De opposities die zich regelmatig in de schoot van de partij vormden, oefenden vooral kritiek uit op de praktische gang van zaken in de partij, doch slaagden er nooit in om een samenhangende kritiek te formuleren op de partij. Militanten en groepen met een marxistische theorie bleken niet in staat om in de partij enige massa-aanhang te werven, mede doordat de reformistische leiders de discussie konden inperken tot het alternatief "bloedbad of hervorming".
3. Het gewicht van het reformisme manifesteerde zich het meest in de economische organisaties van de partij. De B.W.P. had zich bewust gevormd rond de uitbouw van de coöperatieve verenigingen. Het belang van de commerciële organisaties domineerde het ageren en denken van de meeste partijleiders. Na 1894 bleek dat deze belangenconcentraties zich konden verbinden met de vrij autonoom opererende parlementaire groep. De soms revolutionaire verlangens van de basis werden, mede door het autonomisme van de groepen en de federaties, in de partij opgevangen en getransformeerd tot een aantal ideologische basisthema's : organiseren, moraliseren, disciplineren. Deze basisthema's stonden in het teken van de opvatting dat de arbeidersklasse tot een machtsgroep in de burgerlijke staat diende uit te groeien. Participatie in alle bestuurlijke staatsorganen, op alle niveaus en in alle sectoren, was de strategie om de invloed van de arbeidersbeweging te verstevigen en het re-

formistisch ageren een constante greep op het politieke en sociale gebeuren te verlenen. De periodieke crisisverschijnselen in de B.W.P. ontlenen hun pregnantie aan het objectief onvermogen van de partijleiders om hun beleidslijnen te concretiseren, omdat de bourgeoisie zich in deze periode (tot 1914) heftig blijft verzetten tegen de invoering van het algemeen stemrecht. De steeds weerkerende algemene stakingen zijn dan eerder uitingen van een ongeduldige massa, dan van het bewust willen uitlokken van een politieke crisis door de socialistische leiders.

5. GESCHIEDENIS IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

De plaats van geschiedenis in het rijksonderwijs vanaf 1.9.1976

Allen die van ver of dichtbij met het geschiedenisonderwijs betrokken zijn, herinneren zich nog wel de ludieke of luidruchtige gebeurtenissen en harde protesten van het begin der jaren zeventig in verband met geschiedenis in het rijksonderwijs (nederlandstalige sector). In grote trekken kwam het hierop neer dat het vak, althans in de observatie- en oriënteringsjaren (de vroegere zesdes, vijfdes, vierdes en derdes) tot de helft werd herleid en in het eerste jaar totaal werd afgeschaft en vervangen door maatschappelijke vorming (respectievelijk 3 u., 2 u., 2 u. en 2 u.). In de determinatiejaren (de vroegere tweedes en eerstes) werd het ondergebracht in de fundamentele optie, sociale (6 u.), samen met 2 u. menselijke aardrijkskunde en 2 u. maatschappelijke vorming. In verband met dit laatste staat in de informatieve brochure "Het vernieuwd secundair onderwijs" 1971 onder de rubriek Opdrachten en ambten, p. 37 : "De cursus maatschappelijke vorming wordt toevertrouwd aan een leraar algemene vakken van om het even welke discipline die daarvoor volgens het inrichtingshoofd het meest geschikt is". Toch werd dit vak rond de zestig à zeventig ten honderd door regenten of licentiaten geschiedenis gegeven. Het V.S.O. werd op 1 september 1970 in drie kernen (Brugge, Vilvoorde en Hasselt) ingevoerd en zo de volgende schooljaren progressief uitgebreid tot op 1 september 1975 alle rijkscholen V.S.O. hadden. Het beeld van het aantal uren geschiedenis en het programma is dus verschillend van school tot school.

Door de ministeriële circulaire van 20 mei 1975 voor de observatiejaren en die van 31 mei 1976 voor de oriënterings- en determinatiejaren werd de structuur van het voortgezet onderwijs opnieuw grondig gewijzigd, ook voor maatschappelijke vorming en geschiedenis.

In het eerste en tweede observatiejaar hebben alle leerlingen opnieuw 2 u. geschiedenis en in het voorbereidend jaar tot het beroepssecundair 1 uur. Hier is van maatschappelijke vorming geen sprake meer zoals ook in de oriënteringsjaren. Het programma is hier nog niet officieel bekend.

De volgende twee jaar, oriënteringsjaren doorstroming (de vroegere middelbare) en de kwalificatiejaren (de vroegere technische), omvatten 1 u. geschiedenis in de gemeenschappelijke lessen (21 u. en 19 u.) en in sommige studierichtingen zoals menswetenschappen, kunst en klassieke, 1 u. zelfstandig werk. Dit dient opgevat te worden, volgens de circulaire, als een uitdieping of toepassing van de bijgewerkte leerstof. Van lesinhouden is hier nog niets bekend.

De determinatiejaren doorstroming bevatten in de gemeenschappelijke stam (12 u.) 2 u. maatschappelijke vorming en hebben in sommige studierichtingen (menswetenschappen, klassieke, moderne talen en kunst-talen) ook 2 u. geschiedenis. De kwalificatieafdelingen, vijfde en zesde leerjaar, (de vroegere 2A₂ en 1A₂) omvatten in hun gemeenschappelijke stam (9 u.) 1 u. maatschappelijke vorming. In de omzendbrief staat ook dat maatschappelijke vorming mag onderwezen worden door een licentiaat aadrijkskunde of geschiedenis. Denkelijk zal het programma van zowel geschiedenis als maatschappelijke vorming overeenkomen met wat staat in het voorlopig leerplan respectievelijk D/1974/1984/19 en D/1974/1984/6.

Ruw geschetst moeten in het 1ste determinatiejaar 6 thema's worden aangeleerd (b.v. het demografisch proces, massificatie enz.) en in het tweede minimum drie. Voor geschiedenis in het 1ste determinatiejaar ook zes thema's (b.v. de crisis van de democratie en de opkomst van het fascisme), toegespitst op de 18de, 19de en 20ste eeuw.

Ook zo voor het 2de determinatiejaar waar de hedendaagse en actuele geschiedenis van België, van een van de ons omringende landen, van een land van Noord- of Zuid-Europa, van een socialistisch en van een land van de derde wereld wordt uitgediept. Dit alles wordt afgesloten door actuele Europese, vredes- en economische vraagstukken.

Om al deze veranderingen nu reeds te evalueren, lijkt het nog veel te vroeg. De kern van de problemen van een leraar geschiedenis, M.O. ligt niet zozeer in structuren, dan wel inhoudelijk : hoe hij jonge mensen van 12 tot 18 jaar kan overtuigen dat ze daarmee iets kunnen aanvangen om hun maatschappij zelf, de veranderingen of de stilstand ervan te begrijpen, niet alleen nu, maar gedurende hun verder leven. Mij baserend op twee jaar ervaring ligt de oplossing in een zo nauw mogelijke samenwerking tussen universiteit en middelbaar onderwijs en in het verspreiden van het onderwijs in de recurrente geschiedenis, zodat de leerlingen eindelijk hun eigen gedragsmechanismen leren kennen en aanvaarden.

A. DE DECKER
Koninklijk Atheneum Wetteren

Situatie van het geschiedenisonderricht in het vrij secundair onderwijs van het type I (V.S.O.) (1)

De reorganisatie van het vrij secundair onderwijs startte als experiment op 1 september 1970 in 6 nederlandstalige en 12 franstalige scholen. De nederlandstalige scholen (later de V.S.O.-scholen van de 1ste generatie genoemd) telden samen 534 leerlingen. Toen op 1.9.1974 voor het V.S.O. het vijfde schooljaar aanbrak, omvatte de experimentele groep 52 scholen en het aantal betrokken leerlingen bedroeg 15.042, het aantal leerkrachten 1960 (2).

(1) Op 6 september 1975 verscheen in het Belgisch Staatsblad de wet van 31 juli en een Koninklijk Besluit van dezelfde datum "betreffende de organisatie van het secundair onderwijs". Deze Wet en Besluiten traden in werking voor het onderwijs van het type I (V.S.O.) vanaf het schooljaar 1975-1976 en voor het onderwijs van het type II (traditioneel onderwijs) vanaf het schooljaar 1976-'77.
(2) J. GYSSELS, "Genese van het katholiek V.S.O.", in *Nova et Vetera*, LIII, 1975-1976, 1/2, pp. 2-67.

De geschiedenis van deze reorganisatie die startte in 1964 is niet afgesloten vermits voor het lopende schooljaar naast permanente evaluatie en bijsturing, systematisch onderzoek gebeurt naar de coherentie van de vorming, de accenten in de leerplannen, de coördinatie tussen de vakken enz. Dit is de taak van de werkgroep "Doelstellingen van het V.S.O." opgericht door het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs".

Welk is nu de plaats van het geschiedenisonderricht in de structuur en het lessenrooster van het vernieuwd secundair onderwijs (3).

Bij het formuleren van de algemene doelstellingen en het opstellen van een experimenteerplan voor het eerste gemeenschappelijk jaar (1968-1970), werd de algemeen vormende waarde van de geschiedenis als evident aanvaard en als dusdanig opgenomen in het studiepakket "algemene vorming".

In het 1ste en 2de jaar van de *observatiegraad* is voor het vak geschiedenis 2 lessen per week voorzien. In het 1ste jaar onder de benaming : "De mens in milieu en maatschappij via de initiatie in de geschiedenis", in het tweede jaar onder de benaming : "De mens in milieu en maatschappij via de studie van de geschiedenis".

Wat voorziet het programma concreet voor deze jaren ? (4)

Vertrekkend van de hedendaagse samenleving (in haar verschillende aspecten) wordt aan het heden een eigen historische dimensie gegeven. Dit betekent dat men voor de historische fundering teruggaat tot de 18de en/of 19de eeuw. Soms is deze tijdsdimensie zinvol door te trekken tot vroegere perioden.

In ieder observatiejaar moet zowel een economisch, een sociaal als een politieke aspect van het heden in verschillende leeronderwerpen bestudeerd worden. De overige aspecten moeten gespreid over de twee jaar aan bod komen.

Inzake de keuze van de leeronderwerpen worden in het leerplan schema's voorgesteld. Maar deze zijn slechts bedoeld als suggesties en bijgevolg wordt aan de leerkracht inderdaad de kans geboden zijn eigen creativiteit aan bod te laten komen (5). We kunnen de doelstelling beter begrijpen als we hier enkele voorgestelde leeronderwerpen vermelden :

- economisch aspect : - de industriële onderneming, - industrie en industrialisatie;
- sociaal aspect : - de sociale tegenstellingen, - de arbeid en tewerkstelling;
- politiek aspect : - het politiek leven en organisatie, - de internationale samenleving;

(3) Voor de algemene lessenroosters : *Nova et Vetera*, LIII, 1975-76, 1/2, pp. 142-170.

Voor de leerplannen geschiedenis bestellingen te richten aan het N.V.K.M.O., Guinardstraat 5, 1040 Brussel. Reeks : Experimentele leerplannen voor de observatie- en oriënteringsgraden en voor de derde graad.

(4) N.S.K.O. - Pedagogisch bureau - Brochure D/1972/0279/061.

(5) Volgens inspecteur R. Tanneur, voorzitter van de leerplan-commissie geschiedenis, zal de verantwoording van de leerkracht eerder bestaan in "het pedagogisch-historisch motiveren van de exemplarisch gekozen leerinhoud". Zie R. TANNEUR, "Het leerplan geschiedenis in het V.S.O.", *Nova et Vetera*, LIII, 1975-1976, 3, pp. 198-203.

- technisch-wetenschappelijk aspect : - de communicatiemedia, - de techniek;
- religieus-esthetisch aspect : - het onderwijs;
- kunst-ontspanning : - de ontwikkeling van de bouwkunst.

In het 1ste en 2de jaar van de *oriëntatiejaar-doorstroming* zijn eveneens 2 wekelijkse lestijden voorzien voor het vak geschiedenis onder de benaming “geschiedenis en maatschappij”. In het 2de jaar van de *oriëntatiegraad-finaliteit* 1 lesuur per week.

Concreet ziet het leerprogramma er als volgt uit (6) :

In het 1ste jaar bestudeert men de Middellandse Zee wereld door middel van - één tijdsdoorsnede uit de Griekse samenleving en - één tijdsdoorsnede uit de Romeinse samenleving.

Daarnaast behandelt men de Karolingische samenleving. De leraar is bovendien vrij om enkele lestijden te besteden aan de studie van de ontwikkelingsstadia van de mens.

In het 2de jaar werkt men de Europees-Atlantische wereld verder uit :
 - één tijdsdoorsnede voor de samenleving in de M.E.,
 - twee tijdsdoorsneden voor de samenleving in de Europees-Atlantische Wereld 16de eeuw-1ste helft 18de eeuw.

Daarnaast moet een synthese gemaakt van de wordingsgeschiedenis van de mens en van het Westers beschavingscentrum. Volgende historische doorsneden (waarbij zoveel mogelijk aspecten van één bepaalde, beperkte periode worden belicht) komen als suggesties in het leerprogramma voor :

- 1ste jaar : - eventueel de eerste ontwikkelingsstadia, - de 5de e. v. C., de Atheense samenleving, - de 2de-1ste e.v.C., de samenleving tijdens de Romeinse republiek, - de 8ste-9de e., de Karolingische samenleving.
- 2de jaar : - 11de-13de eeuw, de feodale samenleving, - 13de-14de eeuw, de breuk in de middeleeuwse samenleving, - 16de eeuw-1ste helft 17de eeuw, de groei van de Europees-Atlantische samenleving, - 2de helft 17de eeuw-1ste helft 18de eeuw, de monarchale territoriale samenleving.

Ook voor deze graad hebben de leerkrachten ruim de mogelijkheid om eigen initiatief en creativiteit aan te wenden.

In de twee jaren van de *derde graad-doorstroming* is er slechts 1 wekelijks lesuur geschiedenis verplichtend voor alle richtingen en als dusdanig opgenomen in de "gemeenschappelijke vorming". Alleen de richtingen klassieke talen, moderne talen en psycho-sociale wetenschappen krijgen 2 lestijden geschiedenis (als fundamentele optie). Daarnaast moeten de leerlingen nog 2 à 7 lessen complementaire opties volgen. In de ruime waaier van 40 complementaire opties (!) treffen we ook het vak geschiedenis aan, nl. onder de benaming "aanvulling geschiedenis" met 1 of 2 lestijden.

Wat omvat het leerprogramma in de gemeenschappelijke vorming (dus 1 wekelijkse lestijd) (7) ? De studie van de 19de en de 20ste eeuw. De leerinhouden worden als volgt voorgesteld : 1) algemene karakteristieken van de economische, sociale, politieke en culturele evolutie. 2) een keuze uit problemen als : massificatie van de mens, opbouw van de bipolaire wereld, van kolonisatie naar dekolonisatie, varianten in het communisme, rechtse dictatoriale regimes, weerslag van de vertechniseerde gemeenschap op de kunst, de ontwikkelingsproblematiek. 3) synthese.

In de twee wekelijkse lestijden geschiedenis in de richtingen klassieke talen, moderne talen en psycho-sociale wetenschappen, dient een systematische studie gemaakt van de wereld sedert het Ancien Regime door middel van synchronisch en diachronisch opgebouwde leerinhouden.

Voor het eerste jaar suggereert men als historisch-synchronische doorsneden :

- 1) transformatie van het Westers maatschappijbeeld (ca. 1750-1815);
- 2) overwinning van liberalisme en nationalisme en opkomst van het socialisme in de Westerse wereld (1815-1870);
- 3) het kapitalistisch systeem leidde tot Europese wereldoverheersing, radicalisering van de sociale beweging en wereldoorlog (1870-1919).

Voor een diachronische verwerking van problemen vinden we volgende suggesties :

- techniek en maatschappijbeeld,
- toenemend belang van de wetenschap als basis voor onze samenleving,
- het socialisme werd in de 19de eeuw, naast liberalisme en nationalisme, een hefboom van de evolutie van staat en maatschappij,
- kolonisatie en dekolonisatie,
- universele verklaring van de rechten van de mens door de UNO,
- slavenhandel en slavernij.

(7) N.S.K.O. - Pedagogisch bureau - Brochure D/1974/0279/022.

Voor het tweede jaar :

- historisch-synchronische doorsnede : het einde van de oude zekerheden (1919-1945),
- diachronische behandeling van onderwerpen zoals :
 - het uitblijven van een positieve wereldordening,
 - maatschappij en cultuur,
 - de U.S.A. en het leiderschap over de vrije wereld,
 - de U.S.S.R. in haar nieuwe staat van supermogendheid,
 - van koude oorlog naar vreedzame coëxistentie,
 - West-Europa op zoek naar een nieuwe identiteit,
 - het dekolonisatieproces,
 - ontwikkeling is de nieuwe naam voor vrede,
 - de toekomst wordt nu reeds uitgestippeld,
 - de problematiek van vrede, welvaart en welzijn in een mondiale samenleving.

Voor de complementaire optie “aanvulling geschiedenis” moet de leerkracht onderwerpen kiezen die betrekking hebben op :

- de Belgische geschiedenis sedert 1830,
- de belangrijkste kunststromingen,
- de ontwikkeling van de eigentijdse samenleving (1945-heden).

De leerinhouden van de 3de graad dekken in feite dezelfde leerstof die nu in het traditioneel M.O. gegeven wordt, maar ze dient voor het merendeel van de leerlingen gegeven op slechts één wekelijkse lestijd i.p.v. de twee die nu in het “klassiek” M.O. ter beschikking staan. Hoe de leraar hier ruimte krijgt voor eigen creativiteit is een open vraag !

Waarom de leerkrachten geschiedenis in het vrij onderwijs niet geprotesteerd hebben tegen de vermindering met de helft van de tijd voor hun vak in de laatste twee jaren van de meeste richtingen in het V.S.O. is een andere vraag die open blijft.

Odette DECOMBELE
Visitatie-humaniora Gent